

V. Diskrétní pravděpodobnostní modely

Náhodná veličina

Náhodná veličina = soubor všech hodnot znaku + rozdělení pravděpodobnosti hodnot

- některé hodnoty se nabývají častěji než jiné → mají větší pravděpodobnost výskytu

- hodnoty znaku statistických jednotek se „generují“ podle **pravděpodobnostního rozdělení**

Statistický soubor (SS)

- Statistický soubor je tvořen **statistickými jednotkami**
- Sledujeme (kvantitativní) hodnotu **statistického znaku**
- Každá jednotka = jedna hodnota (číslo) **statistického znaku**
- **SS vzniká realizací NV neboli**
- **NV generuje SS – obecná představa vzniku SS pomocí NV**

Diskrétní náhodná veličina - Příklady

1. Jistý hotel má 100 pokojů, celkový počet obsazených pokojů 1. července je náhodná veličina X s možnými hodnotami $x = 0, 1, 2, \dots, 100$
2. Počet zákazníků v supermarketu mezi 12 až 18 hod. je náhodná veličina X , která může **teoreticky** nabývat jakékoliv nezáporné celočíselné hodnoty $x \geq 0$

Diskrétní náhodná veličina - Příklady

3. Rozdíl mezi počtem zákazníků ve dvou supermarketech (Kaufland, Tesco) v jednom dni je náhodná veličina X , jež může teoreticky nabýt jakékoliv celočíselné hodnoty

$$x = \dots, -3, -2, -1, 0, 1, 2, \dots$$

1. Diskrétní model pr-sti rozdělení: Stejnoměrné rozdělení

Diskrétní náhodná veličina X
nabývá právě k různých hodnot:

$1, 2, 3, \dots, k$

se stejnou pravděpodobností

$$P(x) = \frac{1}{k}$$

pro $x = 1, 2, 3, \dots, k$

Stejněměrné rozdělení

Střední hodnota: $E(X) = \frac{k+1}{2}$

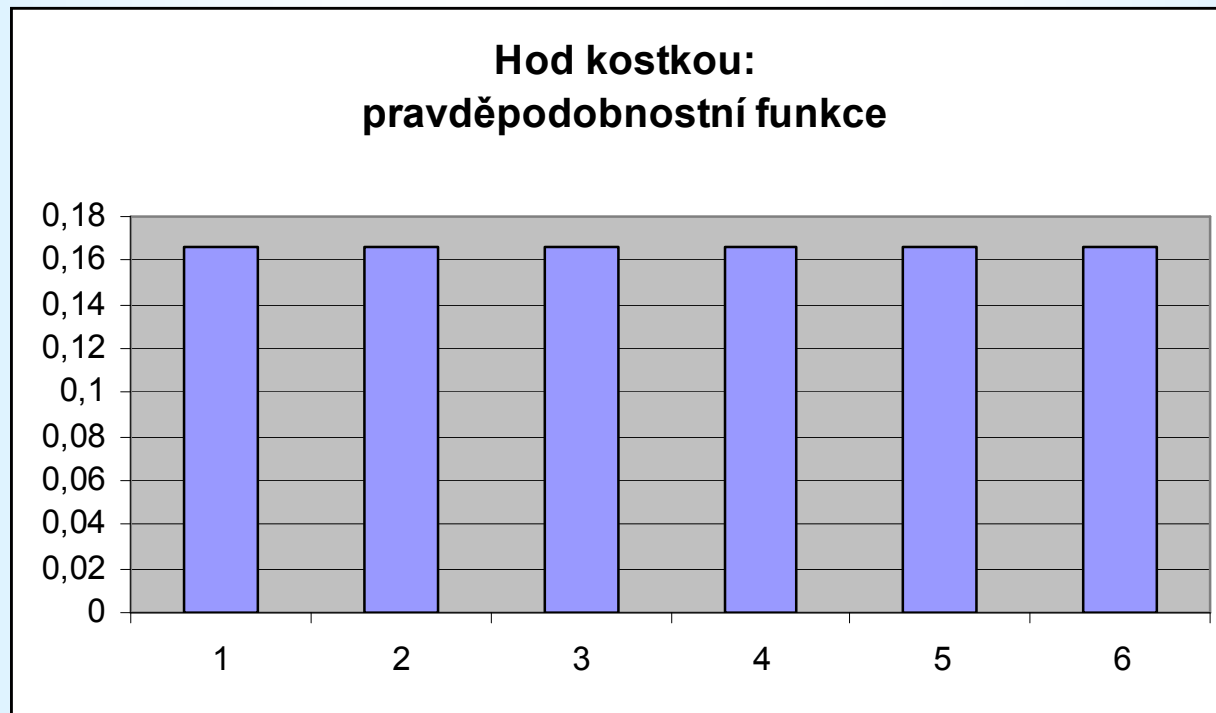
obecný vzorec: $E(X) = \sum_x xp(x)$

Rozptyl: $Var(X) = \frac{k^2 - 1}{12}$

obecný vzorec: $Var(X) = \sum_x [x - E(X)]^2 p(x)$

Příklad 1: „Vrh kostkou“

- Střední hodnota: $E(X) = (6+1)/2 = 3,5$
- Rozptyl: $Var(X) = (6^2 - 1)/12 = 2,92$

2. Model: Alternativní rozdělení

Dva vzájemně se vylučující výsledky -

„úspěch“ = 1 a „neúspěch“ = 0

s pravděpodobnostmi p a $(1 - p)$

$$P(x | p) = p^x (1 - p)^{1-x} \quad x = 0, 1$$

Příklady:

(1) Hod mincí „hlava“ vers. „orel“ $p = 1/2$

(2) Hod kostkou „šestka“ vers. „nešestka“
 $p = 1/6$

3. Model: Binomické rozdělení

n pokusů s alternativním rozdělením
celkem x krát úspěch a $n-x$ krát
neúspěch p pravděpodobnost úspěchu
Binomické rozdělení pravděpodobnosti:

$$P(x | n; p) = \frac{n!}{(n-x)!x!} p^x (1-p)^{n-x}$$

pravděpodobnost, že při n -krát
opakovaném alternativním procesu
nastane x krát úspěch a $n-x$ krát
neúspěch

Charakteristiky binomického rozdělení

- Střední hodnota: $E(X) = n.p$
- Rozptyl: $Var(X) = n.p.(1-p)$
- Směrodatná odchylka: $\sigma(X) = \sqrt{n.p.(1-p)}$

Příklad 2:

Je známo, že při epidemii chřipky onemocní každý třetí student, tj. pravděpodobnost onemocnění je $1/3 = 0,333$, tj. $p = 1/3$

Zjistěte pravděpodobnost, že ve studijní skupině s 20 studenty onemocní každý druhý

$$n = 20, p = 1/3, x = 10 \Rightarrow P(10 | 20; 1/3) =$$

$$= \frac{20!}{10!.10!} 0,333^{10} \cdot 0,667^{10} = 20 \cdot 0,333 = 0,092 \quad (9,2 \%)$$

$$E(X) = 20 \cdot 1/3 = 6,67$$

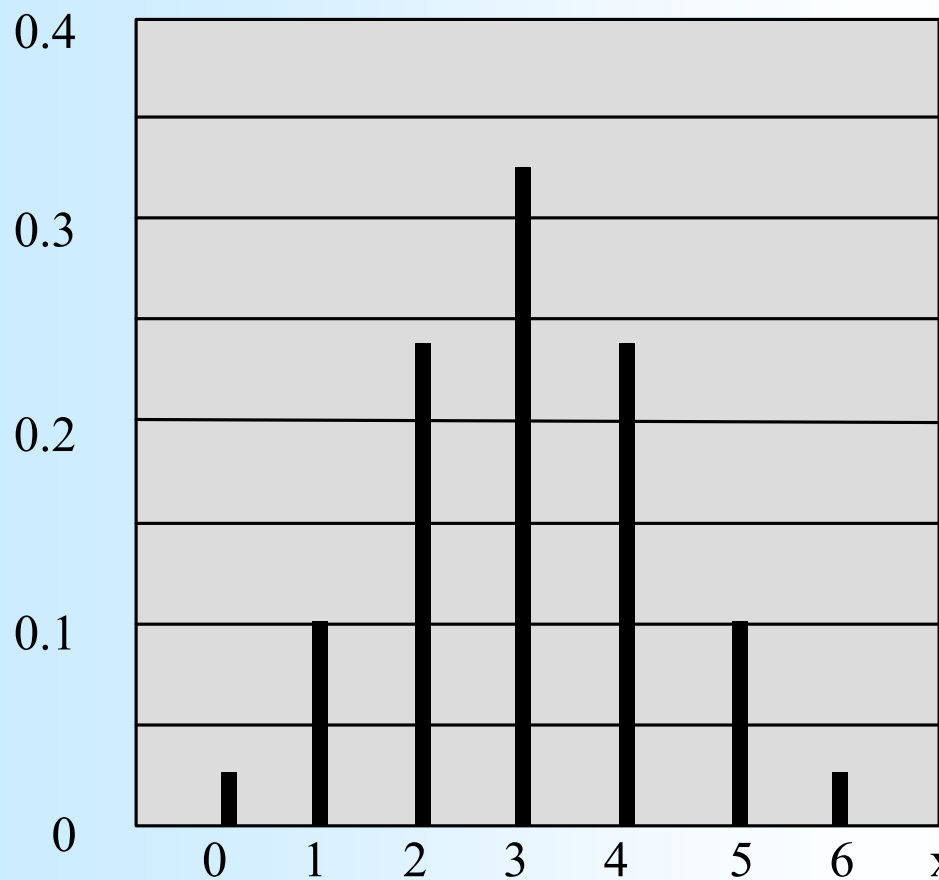
$$Var(X) = 20 \cdot 1/3 \cdot 2/3 = 4,44$$

$$\sigma(X) = 2,11$$

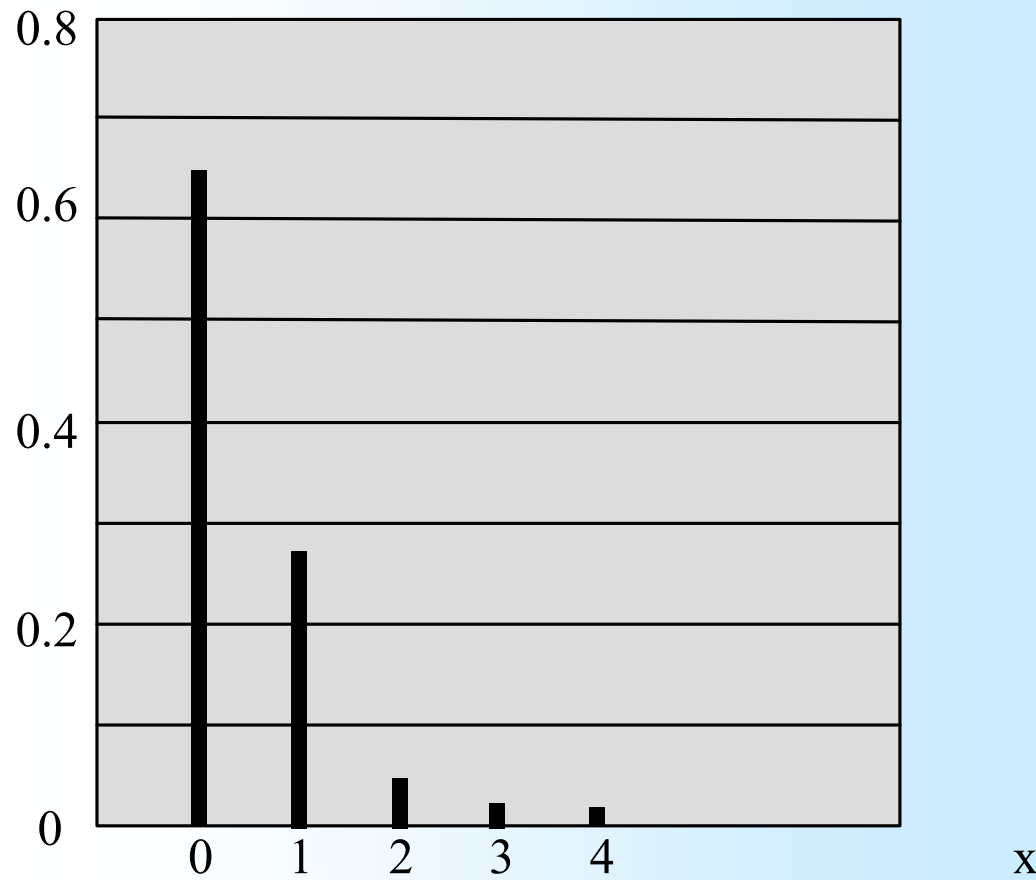
Binomické rozdělení

s různými parametry

pravděpodobnostní funkce

$n=6, \pi=0.5$

$n=4, \pi=0.1$

4. Model: Poissonovo rozdělení

[Čti: *Poasonovo*]

Uvažujme jevy, které nastávají
v průběhu časového intervalu, například:

- požadavky na telefonní spojení
přicházející na ústřednu
- zákazníci přicházející do prodejny
- automobily zastavující u benzínového
čerpadla

Takové jevy vznikají v tzv.

Poissonově procesu

Poissonovo rozdělení

X - náhodná veličina = počet výskytu jevu Poissonova procesu v daném časovém intervalu délky t (např. za 1 minutu, 1 hodinu apod.)
+ rozdělení pr-stí počtu výskytů (tj. s jakou pr-stí nastane v daném čas. intervalu určitý počet výskytů jevu)

Vlastnosti Poissonova procesu

3 vlastnosti:

1. Počet výskytu jevu je nezávislý na počtu výskytu tohoto jevu v jiném intervalu
2. Střední hodnota počtu výskytu jevu v daném intervalu je přímo úměrná délce zvoleného intervalu
3. Ve velmi malém časovém intervalu může nastat nejvýše jeden výskyt daného jevu

Vlastnosti Poissonova rozdělení

- Pravděpodobnost výskytu x jevů Poissonova procesu X :

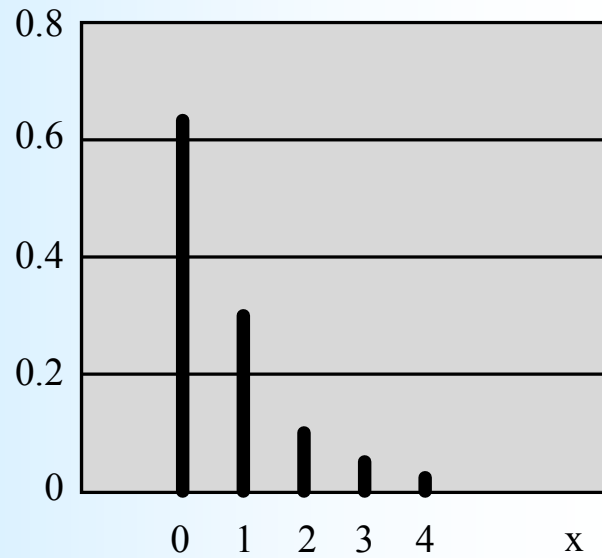
$$P(x | \lambda, t) = \frac{(\lambda t)^x e^{-\lambda t}}{x!}$$

- λ, t - parametry Poiss. rozdělení
- x – počet výskytů jevu
- λ - intenzita Poissonova procesu (tj. střední hodnota výskytů jevů)
- t - délka časového intervalu

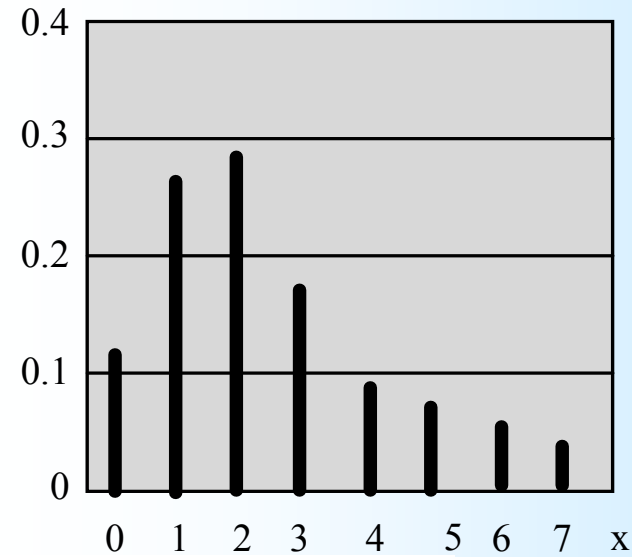
$$E(X) = \lambda.t \quad \text{Var}(X) = \lambda.t \quad \sigma(X) = \sqrt{\lambda t}$$

Poissonovo rozdělení s různými parametry ($t = 1$)

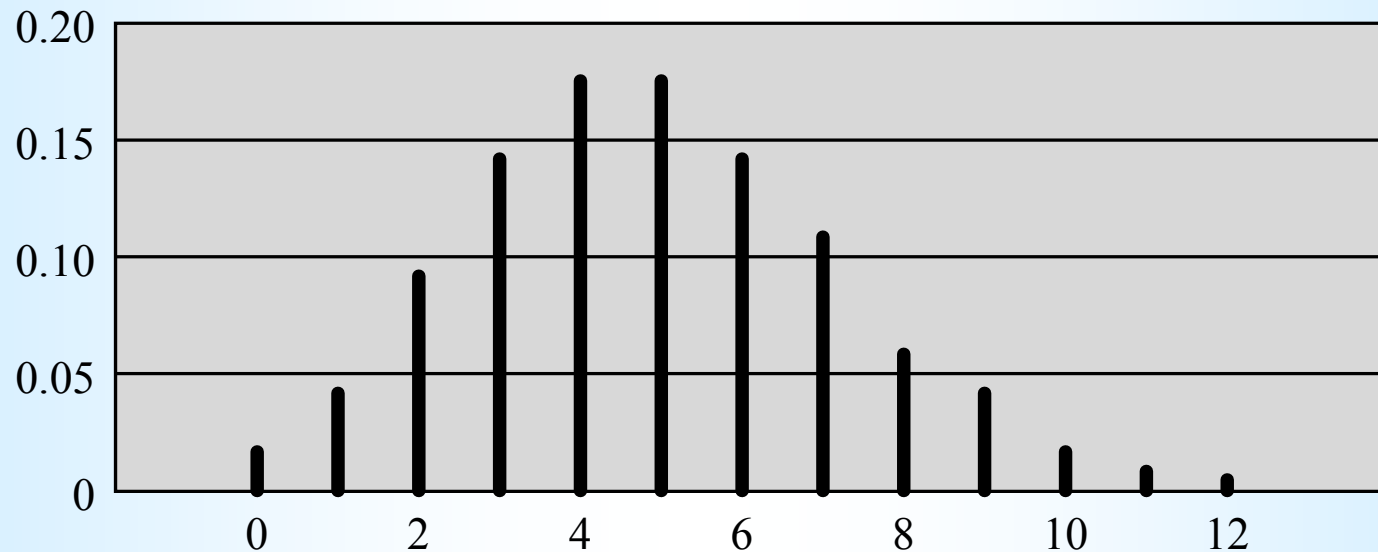
$\lambda = 0,5$

$\lambda = 2$

$\lambda = 5$

Příklad 3:

Zákazníci přicházejí náhodně do opravny obuvi s průměrnou intenzitou 4 za hodinu. Zjistěte pravděpodobnost, že do opravny přijdou za hodinu právě 2 zákazníci, vypočtete střední hodnotu, rozptyl a směrodatnou odchylku.

Řešení:

$$P(2 | 4,1) = \frac{(4)^2 e^{-4}}{2!} = 0,1465$$

Střední hodnota $E(X) = 4$, rozptyl $Var(X) = 4$,
směrodatná odchylka $\sigma = \sqrt{4} = 2$

Obecné rozdělení diskrétní NV

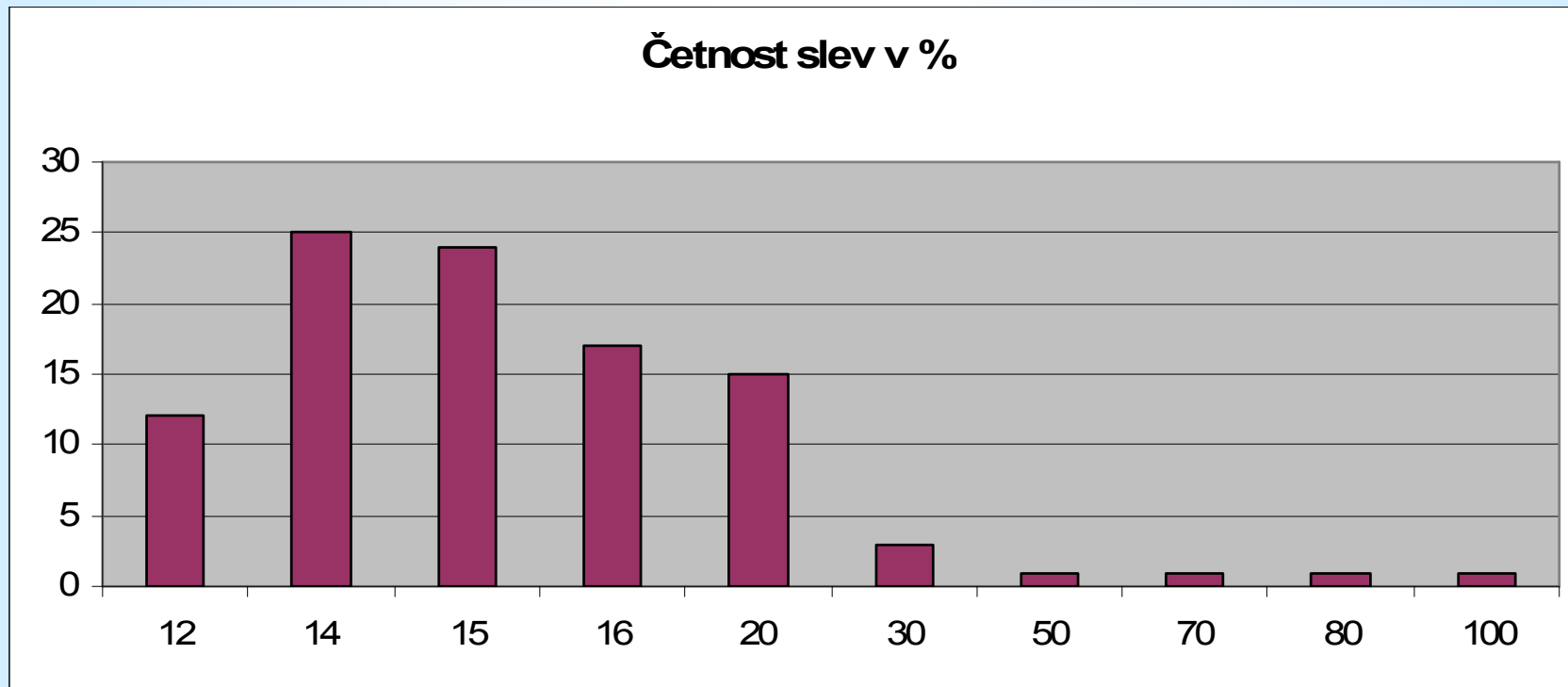
- Hodnoty NV: $x_1, x_2, \dots, x_n$
- Pravděpodobnosti rozdělení: $p_1, p_2, \dots, p_n$
platí: $\sum p_i = 1$

Příklad 4: Kolo štěstí

<http://www.mountfield.cz/>

Kolo štěstí - pravděpodobnosti

x_i - Sleva %	n_i - Četnost	p_i - Pr-st
12	12	0,12
14	25	0,25
15	24	0,24
16	17	0,17
20	15	0,15
30	3	0,03
50	1	0,01
70	1	0,01
80	1	0,01
100	1	0,01
Suma	100	1,00

Kolo štěstí – průměrná sleva

$$\begin{aligned} \text{Průměrná sleva} &= \text{střední hodnota} = E(X) = \sum_x xp(x) \\ &= 12*0,12 + 14*0,25 + 15*0,24 + \dots + 80*0,01 + \\ &+ 100*0,01 = 18,16 \end{aligned}$$

Kolo štěstí poskytuje zákazníkům průměrnou slevu

18,16 %

Příklad 5:

Počet různých druhů zboží, které zákazník nakoupí při jedné návštěvě obchodního domu, je náhodná veličina X .

Bylo zjištěno, že tato veličina nabývá hodnot:

x	0	1	2	3	4	5
$p(x)$	0,20	0,40	0,25	0,10	0,03	0,01

Řešení:

Střední hodnota počtu druhů zboží zakoupeného jedním zákazníkem

$$E(X) = 0 \cdot 0,2 + 1 \cdot 0,4 + 2 \cdot 0,25 + 3 \cdot 0,1 + 4 \cdot 0,03 + 5 \cdot 0,01 = 1,37$$

Pravděpodobnostní funkce

Pravděpodobnost počtu nakoupených výrobků

- Pravděpodobnostní funkce $p(x)$ nabývá maximální hodnotu 0,4 pro $x = 1$:

$$\text{Mod}(X) = 1$$

- Medián:

$$p(X \leq 1) = p(X=0) + p(X=1) = 0,2+0,4 = 0,6 \geq 0,5$$

$$p(X \geq 1) = p(X=1) + p(X=2) + \dots + p(X=5) = 0,4+0,25+0,1+0,03+0,01 = 0,7 \geq 1 - 0,5 = 0,5$$

Podle definice je medián:

$$\text{Med}(X) = 1$$

- $\text{Var}(X) = 0^2 \cdot 0,2 + 1^2 \cdot 0,4 + 2^2 \cdot 0,25 + 3^2 \cdot 0,1 + 4^2 \cdot 0,03 + 5^2 \cdot 0,01 - 1,37^2 = 3,39 - 1,88 = 1,51$
- $\sigma(x) = \sqrt{1,51} = 1,23$

Shrnutí

- Co je to NV: číselné hodnoty + pravděpodobnosti
- Diskrétní NV: individuální č. hod. + pr-sti
- Charakteristiky NV (polohy - 3, variability - 2)
- NV se stejnoměrným rozdělením pr-sti
- NV s alternativním rozdělením pr-sti
- NV s binomickým rozdělením pr-sti (též multinomickým)
- NV s Poissonovým rozdělením pr-sti
- NV s obecným rozdělením pr-sti